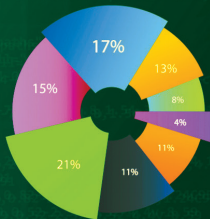

Economie vandaag 2025

7 1

1.8

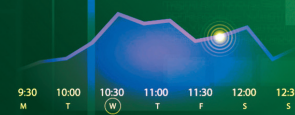
Australia
USA
Germany
Canada
Finland
Japan
Kingdom
China
Brazil

8:30 Breakfast with Mike
13:00 Conference
14:30 ★ Send report
16:00 Courier will arrive

18.2
6.6

Investments this week
Increase from last week +7.4%

12.1

2 2

Data analysis 2022 Monthly

Leading countries:

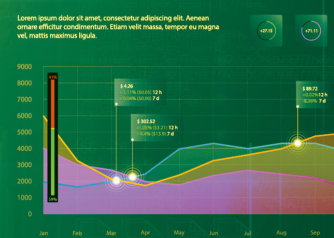
China +520 000 users
USA +240 000 users
Brazil +160 000 users
Japan +120 000 users
Kingdom +120 000 users
Germany +78 000 users
Canada +65 345 users
Finland +55 350 users
Australia +44 750 users

Other countries: 870,000
Average gain per day: 8700

Paid subscriptions per month: 1200
Paid subscriptions per month for a year: 770
Total income \$1,473,526

★ Paid subscriptions

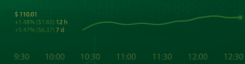

+ 1 280 260
Paid subscriptions per month: 1200
Paid subscriptions per month for a year: 770
Total income \$1,473,526

13

13.5
7 5

Economie vandaag 2025

Sonia De Velder
Ivan De Cnuydt

Basisboek +
digitale studiehulp

Ga aan de slag met de online studiehulp

Voor de student

- ▶ Meer dan **500 zelftoetsen** met automatische feedback
- ▶ Meer dan **100 opgaven**, volledig begeleid uitgewerkt
- ▶ **Interactieve grafieken en figuren** met didactische ondersteuning
- ▶ **E-book**: studeren, notities nemen, markeren en delen
- ▶ Toegang tot het meest **actuele cijfermateriaal** in één klik

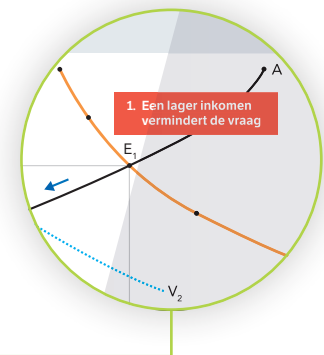
Gebruik je **unieke code** om je te registreren op www.economievandaag.be:

Hiermee heb je voor het academiejaar 2025-2026 **gratis toegang** tot de online studiehulp met oefeningen, figuren en een digitale versie van het boek.

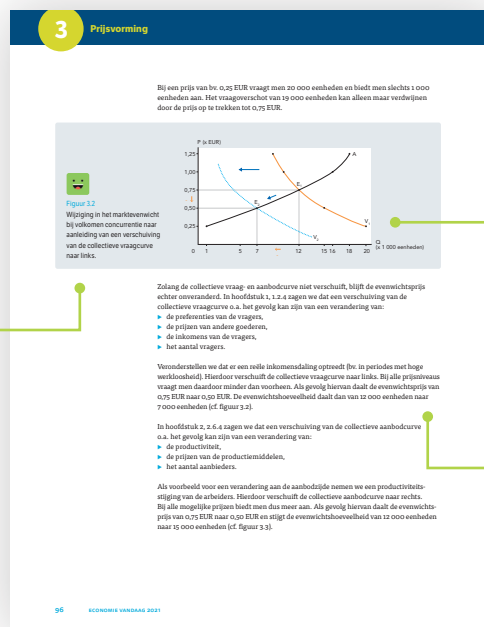
Voor de docent

- ▶ Stel je **eigen cursus** samen en vul aan met eigen tekst-, video- en beeldmateriaal
- ▶ Maak **klasgroepen** aan en wijs **opdrachten** toe aan je studenten
- ▶ Volg de **voortgang** van je studenten op en ontdek waar de moeilijkheden zitten
- ▶ Bekijk de laatste **geactualiseerde cijfers** in het digitale boek

De online studiehulp legt stapsgewijs de grafieken uit

Bekijk online de interactieve versie van de figuren in dit boek

Toets jezelf ► Waar sta je?

1. De prijs van de hazelnoten is de voorbije maanden gestegen niveau in 10 jaar. Oorzaak is een periode van strenge vorst in de werelds grootste productie van hazelnoten. Liefhebbers van Nutella betalen binnenkort misschien meer voor hun favoriete broodbeleg.

- ☐ een afname van de aangeboden hoeveelheid.
- ☒ een verschuiving van de aangeboden hoeveelheid.
- ☐ een verschuiving van de gevraagde hoeveelheid.

Fout!

Klik [hier](#) voor meer informatie.

Toets jezelf online en ontdek of je de leerstof beheerst

Studeer efficiënter door het boek te combineren met de online studiehulp

- **Grasduin** door de meest actuele economische cijfers

Zelf doen ► Actuele data

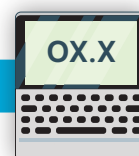
- **Ontdek** of je volledig mee bent met de leerstof

Toets jezelf ► Waar sta je?

- **Oefen** de leerstof online in

Opgaven ► Met uitwerking

- **Krijg meer inzicht** in de figuren uit het boek dankzij een interactieve, stapsgewijze uitleg

Uitgeverij Academia Press
Coupure Rechts 88
9000 Gent
www.academiapress.be

Uitgeverij Academia Press maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediativisie van Uitgeverij Lannoo NV.

ISBN 978 90 209 7446 1
D/2025/45/176
NUR 780

Sonia De Velder & Ivan De Cnuydt
Economie vandaag 2025
Gent, Academia Press, 2025, XVIII + 412 p.

Cover en lay-out: Stefaan Verboven
Zetwerk binnenwerk: Keppie & Keppie

© Sonia De Velder & Ivan De Cnuydt, Uitgeverij Lannoo NV, Tielt

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Woord vooraf XIII

00

Inleiding 1

0.1 Het doel van de economische wetenschap 2

- 0.1.1 Behoeftte 2
- 0.1.2 Schaarre middelen 3
- 0.1.3 Nuttigheide en keuzeprbleem 3

0.2 Welvaart en welzijn 4

0.3 Soorten goederen 5

0.4 Consumptie en productie 7

0.5 De methode 8

0.6 De ceteris paribus-clausule 8

0.7 Micro-, meso- en macro-economie 9

Wat moet je weten 10

Wat moet je kunnen 11

01

Consumenten 13

1.1 De keuze van de optimale goederencombinatie (= evenwicht van de consument) 14

- 1.1.1 De preferenties 14
- 1.1.2 Budget en prijzen 16
  - Het opstellen van de budgetlijn 16
  - Gevolgen van inkomensveranderingen 17
  - Gevolgen van prijsveranderingen 18

1.2 De prijsvraagcurve 19

- 1.2.1 De afleiding van de individuele vraagcurve 19
- 1.2.2 Een beweging langs de individuele vraagcurve 21
- 1.2.3 Verschuivingen van de individuele vraagcurve 21
  - Veranderingen in het inkomen 21
  - Veranderingen in de preferentieschaal 23
  - Veranderingen in de prijs van andere goederen 23
- 1.2.4 De collectieve of marktvraagcurve 25

1.3 De elasticiteit van de vraag 28

- 1.3.1 De prijselasticiteit van de vraag 28
- 1.3.2 De kruiselingse prijselasticiteit van de vraag 32
- 1.3.3 De inkomenselasticiteit van de vraag 34

1.4 Het consumentengedrag in België 37

- 1.4.1 Het bestedingspatroon van de Belgische particulieren 37
  - Evolutieschets van de particuliere consumptie 2018-2024 37
  - Het bestedingspatroon van de Belgische gezinnen: een vergelijkende studie 38

- 1.4.2 Het spaargedrag van de Belgische particulieren 40
  - Begrip 40
  - Factoren die het spaargedrag van de gezinshuishoudingen bepalen 41
    - Factoren bepalend voor het spaargedrag op lange termijn 41
    - Factoren bepalend voor het spaargedrag op korte termijn 43
  - Verloop van de spaarquote van de Belgische huishoudens (2018-2024) 43
- 1.5 **Meting van de prijzen, de consumptieprijsindex 45**
  - 1.5.1 Voorwaarden waaraan de consumptieprijsindex als inflatiemeter moet voldoen 45
  - 1.5.2 De consumptieprijsindex 48
  - Wat moet je weten 50
  - Wat moet je kunnen 51
  - Opgaven 52

02

Producenten 55

- 2.1 De bepaling van de optimale productiegrootte 56
- 2.2 De wet van de toe- en afnemende meeropbrengst 57
- 2.3 Het kostenverloop 60
  - 2.3.1 De totale constante kosten 60
  - 2.3.2 De totale variabele kosten 62
  - 2.3.3 De totale kosten 64
  - 2.3.4 De gemiddelde en marginale kosten 65
- 2.4 Het opbrengstenverloop bij volkomen concurrentie 68
- 2.5 De optimale productiegrootte bij volkomen concurrentie (= evenwicht van de producent) 71
- 2.6 De afleiding van de aanbodcurve bij volkomen concurrentie 74
  - 2.6.1 De individuele aanbodcurve 74
  - 2.6.2 Een beweging langs de individuele aanbodcurve 77
  - 2.6.3 Verschuivingen van de individuele aanbodcurve 78
  - 2.6.4 De collectieve of marktaanbodcurve 78
- 2.7 De breakevenanalyse 80
- 2.8 De prijselasticiteit van het aanbod 82
  - Wat moet je weten 85
  - Wat moet je kunnen 86
  - Opgaven 87

03

Prijsvorming 91

- 3.1 Markt en marktvormen 92
- 3.2 De volkomen concurrentie 94
  - 3.2.1 Kenmerken 94
  - 3.2.2 Het marktevenwicht bij volkomen concurrentie 95
  - 3.2.3 Dynamische vraag- en aanbodrelaties (= spinnenwebtheorema) 97

3.2.4	Ingrijpen van de overheid in de prijsvorming	98
3.3	De onvolkomen concurrentie	100
3.3.1	Het monopolie	101
	Kenmerken	101
	Het evenwicht van de monopolist	102
3.3.2	Het oligopolie	106
	Kenmerken	106
	Het evenwicht van de oligopolist	107
3.3.3	De monopolistische concurrentie	108
	Kenmerken	108
	Het evenwicht van de monopolistische concurrent	109
3.4	Het prijsbeleid in België	110
3.4.1	Het rechtstreeks overheidsingrijpen op het gebied van prijsvorming	111
3.4.2	Bijzondere prijsregelingen	112
	Wat moet je weten	113
	Wat moet je kunnen	114
	Opgaven	115

04

Macro-economische grootheden 119

4.1	De economische kringloop	120
4.2	De berekening van de economische activiteit	121
4.2.1	'Bruto' en 'netto'	121
4.2.2	'Tegen marktprijzen' en 'tegen factorprijzen'	127
4.2.3	'Nationaal' en 'binnenlands'	130
4.3	Het reële en het nominale bbp	135
4.4	Het bbp als maatstaf voor onze welvaart	136
4.5	De nationale rekeningen	141
4.5.1	De praktijk	141
4.5.2	De betekenis van de nationale rekeningen	141
4.6	Macro-economische gegevens van de Belgische economie	142
4.6.1	De oorsprong van het bruto binnenlands product volgens de activiteitsklasse	143
4.6.2	De verdeling van het bruto binnenlands product over de productiefactoren	144
4.6.3	De besteding van het bruto binnenlands product	145
	De particuliere consumptie	145
	De overheidsconsumptie	146
	De brutokapitaalsvorming	146
	De investeringen van vennootschappen	146
	De particuliere investeringen	146
	De overheidsinvesteringen	146
	De netto-uitvoer	147
	Wat moet je weten	148
	Wat moet je kunnen	149
	Opgaven	150

05 Conjunctuur, groei en ontwikkeling 153

5.1 De conjunctuur 154

- 5.1.1 Beschrijving 154
  - De conjunctuurbeweging 154
  - Indicatoren van de economische activiteit 155
    - Het bbp 155
    - Andere conjunctuurindicatoren 156

- 5.1.2 Verklaring 159
  - Exogene verklaringen 159
  - Endogene verklaringen 160

- 5.1.3 De conjunctuurpolitiek 164

5.2 De economische groei 165

- 5.2.1 Begrip 165
- 5.2.2 Determinanten van de groeibeweging 165
- 5.2.3 De voor- en nadelen van de economische groei 166

5.3 Ontwikkeling 167

- 5.3.1 Inkomen als ontwikkelingsmaatstaf 167
- 5.3.2 Alternatieve maatstaven van maatschappelijk welzijn 173
- 5.3.3 Een aantal oorzaken van het lager ontwikkelingstempo van veel ontwikkelingslanden 176
  - Koloniale uitbuiting en politiek-economische dominantie van de rijke industrielanden 176
  - Politieke instabiliteit inclusief een slecht functionerend openbaar bestuur 176
  - Ontbreken of onvoldoende beschikbaar zijn van een of meer productiefactoren 176
- 5.3.4 Evolutie in het ontwikkelingsbeleid 178

Wat moet je weten 179

Wat moet je kunnen 179

Opgaven 180

06 Nationaal inkomen en werkgelegenheid 181

6.1 De hoogte van het nationaal inkomen 182

- 6.1.1 De macro-economische consumptie- en spaarvergelijking 182
- 6.1.2 De investeringsvergelijking 184
- 6.1.3 Het evenwichtsinkomen 185
- 6.1.4 De investeringsmultiplicator 187
- 6.1.5 De accelerator 190
- 6.1.6 De hoogte van het nationaal inkomen en de tewerkstelling 191

6.2 De arbeidsmarkt 197

- 6.2.1 Aanbod van arbeidskrachten 197
- 6.2.2 Vraag naar arbeidskrachten 199
  - Jobmotor in België stilgevallen in 2024 200

	Werkgelegenheidsdoelstelling EU 2030	200
	2030 - 80 % werkgelegenheidsdoelstelling België	201
6.2.3	Werkloosheid over de periode 2018-2024	202
	Waar staat België in vergelijking met de EU?	204
6.2.4	De werkloosheid: soorten en oorzaken	206
6.2.5	Bestrijding van de werkloosheid	207
6.3	Concurrentievermogen, loonvorming, innovatie en digitalisering	210
6.3.1	Concurrentievermogen	210
6.3.2	Loonvorming	212
	Het principe van de Belgische loonindexering	213
	Centrale akkoorden voor de bepaling van de loonnorm	215
6.3.3	Innovatie	216
	Doelstellingen	216
	Instrumenten om innovatie-voortgang te meten	217
6.3.4	Digitalisering	219
	EU's digitale decennium: waar staat België in een vergelijking met de EU?	220
	Aanbevelingen voor België	221
	Wat moet je weten	222
	Wat moet je kunnen	223
	Opgaven	224

07

Geld, monetair beleid en inflatie 227

7.1	Het geld	228
7.1.1	Funcities van het geld	228
7.1.2	Betalingsverkeer vandaag	228
	Het chartaal geld	228
	De munten (= metaalgeld)	228
	Het papiergeld	229
	Het giraal geld	230
	Het quasi-geld	232
7.1.3	Geldsubstitutie - geldschepping	233
7.1.4	Vraag naar en aanbod van geld	235
	Vraag naar geld	235
	Aanbod van geld	235
	De vermogensmarkt	236
7.1.5	Het monetaire evenwicht	236
7.2	De monetaire politiek van het Eurosysteem	238
7.2.1	Doelstelling en taken	238
7.2.2	De monetaire beleidsinstrumenten	240
	De openmarkttransacties	240
	De permanente faciliteiten	243
	De minimumreserves	243
	Forward guidance	243

7.3 Het inflatieverschijnsel 244

- 7.3.1 Begrip 244
- 7.3.2 Oorzaken van inflatie 244
  - Conjuncturele oorzaken van inflatie 244
  - Structurele oorzaken van inflatie 245
  - Monetaire oorzaken van inflatie 245
- 7.3.3 Gevolgen van inflatie 245
- 7.3.4 Bestrijding van inflatie 247
- 7.3.5 De inflatie 2018-2024 248
- 7.3.6 Deflatie? 250

Wat moet je weten 252

Wat moet je kunnen 253

Opgaven 254

08**Internationale betrekkingen 255****8.1 Betekenis en beschrijving van het Belgische handelsverkeer 256**

- 8.1.1 Internationale context 256
  - De invoer- en de uitvoerquote 257
  - De openheidsgraad 257
- 8.1.2 De buitenlandse handel van België 2021-2024 258
  - Globale resultaten 258
  - Geografische oriëntaties van de buitenlandse handel van België 259
  - Sectorale oriëntaties van de buitenlandse handel van België 261
  - De nettoruilvoet (= terms of trade) 261

8.2 De werking van het systeem van vrij internationaal handelsverkeer 262

- 8.2.1 De theorie van A. Smith: absolute kostenverschillen 262
- 8.2.2 De theorie van D. Ricardo: relatieve kostenverschillen 263
- 8.2.3 De voordelen van de internationale vrijhandel 265
- 8.2.4 Ongebreidelde vrijhandel of toch niet? 266

8.3 Handelspolitiek 268

- 8.3.1 Tarifaire belemmeringen 268
- 8.3.2 Niet-tarifaire belemmeringen 269

8.4 De wisselmarkt 270

- 8.4.1 Begrip 270
- 8.4.2 De hoogte van de wisselkoers 271
  - De vraag naar en het aanbod van vreemde valuta's 271
  - Hoe ontstaat de wisselkoers? 271
  - Factoren die de vraag naar en het aanbod van vreemde valuta's bepalen 273
- 8.4.3 Wisselkoerssysteem 276
- 8.4.4 Bretton Woods 280
- 8.4.5 Van EMS naar EMU 281

8.5 De betalingsbalans 281

- 8.5.1 Begrip 281

8.5.2	De deelrekeningen van de betalingsbalans van België	282
	Het lopend verkeer	282
	Het kapitaal- en financieel verkeer	285
8.5.3	Evenwicht op betalingsbalansen wereldwijd verstoord	286
8.5.4	Oorzaken van een betalingsbalansonevenwicht	287
	Oorzaken van conjuncturele aard	287
	Oorzaken van structurele aard	287
	Oorzaken van toevallige aard	288
8.5.5	De gevolgen van een betalingsbalansonevenwicht	288
8.5.6	Het herstel van het evenwicht op de betalingsbalans	291
	Volgens de klassieke leer (= prijsbenadering)	291
	Volgens de keynesiaanse leer (= inkomensbenadering)	291
	Volgens de moderne theorie	292
	Het voeren van een aangepaste handelspolitiek	292
	Het voeren van een aangepast monetair, budgettair, productie- en/of inkomensbeleid	292
	Het devalueren van de nationale munt	292
	Wat moet je weten	293
	Wat moet je kunnen	294
	Opgaven	295

09

Internationale samenwerking 297

9.1 Vormen van economische integratie 298

- 9.1.1 Vrijhandelszone 299
- 9.1.2 Douane-unie 299
- 9.1.3 Gemeenschappelijke markt 300
- 9.1.4 Economische unie 300
- 9.1.5 Monetaire unie 302

9.2 De Economische en Monetaire Unie 303

- 9.2.1 Op weg naar de EMU 303
- 9.2.2 1999 en later 306
- 9.2.3 Argumenten pro en contra EMU 307
- 9.2.4 EMS-II 308
- 9.2.5 De euro: waardige tegenspeler van de Amerikaanse 'greenback'? 309
- 9.2.6 Naar een sterkere economische en monetaire unie 309
  - Bankenunie 310
  - Economische unie 310
  - Begrotingsunie 312
    - Wetgeving 312
    - Begrotingsresultaten 313
    - Begrotingssolidariteit: noodfinanciering en mechanisme voor crisisbestrijding voor eurolanden 314

9.3 Mondiale samenwerking: internationaal handelsverkeer 315

- 9.3.1 De Wereldhandelsorganisatie (WTO) 315
- 9.3.2 De United Nations Conference on Trade and Development (Unctad) 316
- 9.3.3 De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) 317

9.4	Mondiale samenwerking: internationaal betalingsverkeer	318
9.4.1	Het Internationaal Monetair Fonds (IMF)	318
9.4.2	De Wereldbank (World Bank)	320
9.5	Internationale beleidscoördinatie	321
9.6	De officiële ontwikkelingshulp (DAC-leden)	323
9.7	De Millenniumontwikkelingsdoelen van de VN	325
	Wat moet je weten	326
	Wat moet je kunnen	327
	Opgaven	328

10

Milieu en duurzame ontwikkeling 329

10.1 Milieu 330

10.1.1	Wereldwijde ongelijkheid in beslag op het milieu	330
10.1.2	Het milieubeleid	334
	Milieu-instrumenten	334
	Milieuprestaties	335
	Nationaal en regionaal milieubeleid	336
	De bestrijding van de klimaatverandering	336
	Van Kyoto ...	336
	... naar het Akkoord van Parijs	337
	Europese klimaatdoelen en de ambitie van België	339
	Het behoud van biodiversiteit en natuurbescherming	341
	Wereldwijde afspraken over biodiversiteit	341
	EU-beleid om de biodiversiteit te beschermen	342

10.2 Duurzame ontwikkeling: groei en milieu 343

10.2.1	Wat is duurzame ontwikkeling?	343
10.2.2	Naar een meer duurzame maatschappij?	344
10.2.3	Duurzame Ontwikkelingsdoelen	345
	Twee mondiale agenda's komen samen	345
	Waar staan we?	347
10.2.4	Circulaire economie en de Sustainable Development Goals	349
	Waarom is circulaire economie belangrijk?	349
	Wat is een circulaire economie?	350
	Wat zijn de baten van de circulaire economie?	351
	Hoe wil de EU uiterlijk in 2050 een circulaire economie tot stand brengen?	353
	Toezen op de voortgang	355
10.2.5	Nieuwe duurzame economische modellen	355
	Deeleconomie	355
	Functionaliteitseconomie	357
	Sociale economie	357
	Wat moet je weten	358
	Wat moet je kunnen	358

11

Overheid 359

11.1 Overheidstussenkomst of toch niet? 360

11.2 Doelstellingen van de economische politiek 361

11.3 Vormen van economische politiek 364

11.4 De overheidsfinanciën 364

11.4.1 De overheidsbegroting 364

11.4.2 Het budgettair beleid (= fiscal policy) 365

11.4.3 De overheidsuitgaven 368

Begrip 368

Een terugblik 368

Recente evolutie 368

De vergrijzing 370

Vooruitzichten voor de vergrijzing in België 370

Wat kost ons de vergrijzingsfactuur? 371

Welk antwoord op de vergrijzing? 372

Armoede 373

Hoe wordt armoede gemeten? 374

EU-doelstelling 2030 inzake sociale bescherming 376

Hoeveel mensen lopen een risico op armoede en sociale uitsluiting? 377

Hoe wordt armoede in België bestreden? 378

11.4.4 De ontvangsten van de overheid 378

Begrip 378

Een terugblik 379

Recente evolutie 379

11.4.5 Het financieringssaldo van de overheid 381

Begrip 381

Een terugblik 381

Recente evolutie 381

11.4.6 De overheidsschuld en het rentesnieuwbaleffect 383

Samenstelling van de overheidsschuld 383

Een terugblik 384

Recente evolutie 384

Wat moet je weten 386

Wat moet je kunnen 387

Opgaven 388

Lijst van symbolen 389

Lijst van afkortingen 390

Lijst van figuren 394

Lijst van tabellen 396

Bronnenlijst 397

Nuttige internetsites 404

Index 406

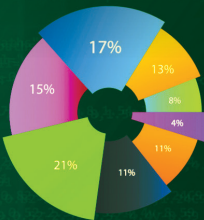
Herkomst van de illustraties 412

1.8

7.1

18.2
6.6

2.2

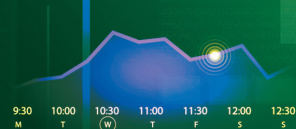
- Australia
- USA
- Germany
- Canada
- Finland
- Japan
- Kingdom
- China
- Brazil

- 8:30 Breakfast with Mike
- 13:00 Conference
- 14:30 Send report
- 16:00 Courier will arrive

Investments this week

Increase from last week: +7.4%

Leading countries:

- China +520 000 users
- USA +240 000 users
- Brazil +160 000 users
- Japan +120 000 users
- Kingdom +120 000 users
- Germany +78 000 users
- Canada +65 345 users
- Finland +55 350 users
- Australia +44 750 users

Other countries: 870 000
Average gain per day: 8700

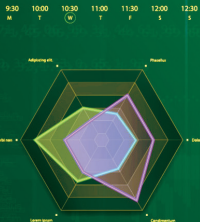
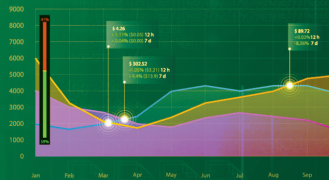
Data analysis 2022 Monthly

Paid subscriptions per month: 1200
Paid subscriptions per month for a year: 770
Total income \$1,473,526

★Paid subscriptions

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Aenean ornare efficitur condimentum. Etiam velit massa, tempor eu magna vel, dapibus maximus ligula.

12.1

+ 1 280 260
Paid subscriptions per month: 1200
Paid subscriptions per month for a year: 770
Total income \$1,473,526

13

13.5

7.5

5 Conjunctuur, groei en ontwikkeling

5.1 Conjunctuur

5.2 De economische groei

5.3 Ontwikkeling

5.1 De conjunctuur

In hoofdstuk 4 legden we het verband tussen diverse macro-economische grootheden zoals het bbp en het Y. De economie is echter voortdurend in beweging. Na de Tweede Wereldoorlog trad evenwel slechts zeer uitzonderlijk (1958, 1975, 1981, 1993, 2009 en 2020) een daling op in het reële bbp, zodat we kunnen spreken van een permanente economische groeibeweging. Doordat de technologische vooruitgang zo sterk is, treedt een bijna doorlopende stijging van de productiviteit en de productie op. De economische activiteit kent wel een voortdurende op- en neergaande beweging rondom deze trend. Sinds de Tweede Wereldoorlog is de overheid er ook in geslaagd de amplitudo's (= het verschil tussen maximum en minimum van de bewegingen) af te zwakken door een aangepaste conjunctuurpolitiek. Men begon dan ook meer belang te hechten aan de economische groei, terwijl men de conjunctuurschommelingen voortaan in dit kader beziet.

5.1.1 Beschrijving

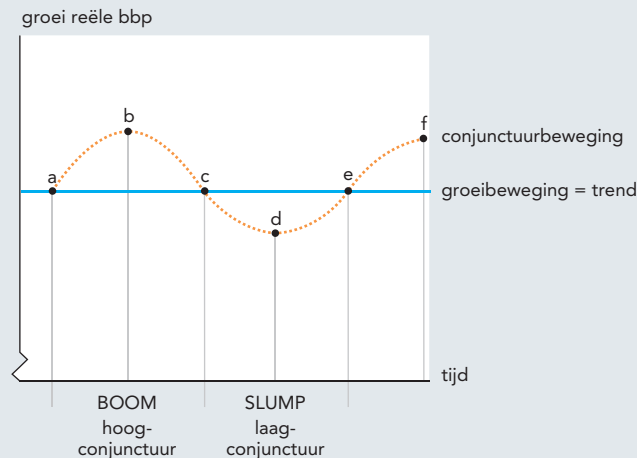
De conjunctuurbeweging

Conjunctuurbeweging

Onder een conjunctuurbeweging verstaan we de opeenvolging van een periode van snellere en tragere economische groei (soms daling). De conjunctuur schommelt rond de trend (groeibeweging). De regelmaat die we in de conjunctuurbewegingen vaststellen, deed een bepaalde terminologie ontstaan. Figuur 5.1 schematiseert dit.

Figuur 5.1
De fasen van een
conjunctuurbeweging

Hoogconjunctuur

Laagconjunctuur

We zien dat een conjunctuurbeweging (ae) bestaat uit een periode van hoogconjunctuur (ac = periode waarin de groeivoeten voortdurend hoger liggen dan de trend) en een periode van laagconjunctuur (ce = periode waarin de groeivoeten voortdurend lager liggen dan de trend).

Expansiefase
 Boom
 Recessie, depressie
 Slump
 Economisch herstel
 Technische recessie
 Double-dip-recessie

De periode van hoogconjunctuur begint met een expansiefase (ab) waarin de groeivoet toeneemt. Na het hoogtepunt (b = boom) is er een omslag naar een recessie (bc = de groeivoeten dalen maar zijn nog steeds groter dan de trend). De recessie gaat over in een depressie (cd = de groeivoeten dalen zodanig dat ze lager worden dan de trend). Na het dieptepunt (d = slump) herneemt de economische activiteit zich (de groeivoet begint te stijgen) tot het economisch herstel (e) is bereikt.

In de praktijk wordt vaak van een technische recessie gesproken als de groei van het bbp gedurende twee opeenvolgende kwartalen krimpt (= negatieve groei). Een periode waarin de economie na een recessie een korte opleving heeft en vervolgens opnieuw in een recessie wegzakt, bestempelen we als een 'double-dip'-recessie. Wanneer de productie van een economie langdurig daalt, is er dan sprake van een depressie. Ofwel: een langdurige recessie.

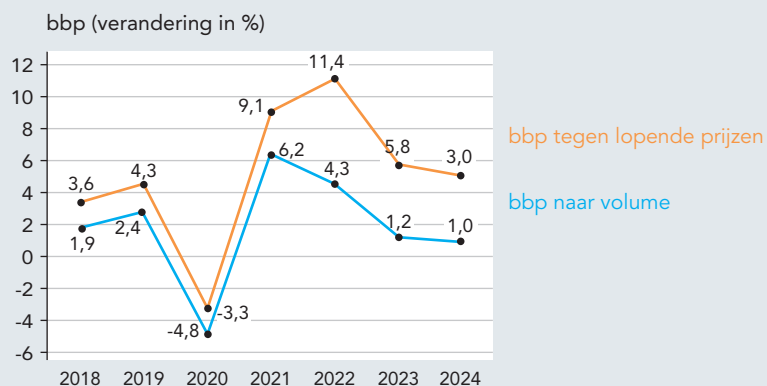
Indicatoren van de economische activiteit

Het bbp

Een logische indicator om de economische activiteit te meten is het bbp. We gaan daarbij best uit van het reële bbp of het bbp naar volume (d.w.z. in kettingeuro's en niet tegen lopende prijzen), waarbij de prijsbewegingen zijn uitgeschakeld (= defleren). Het bbp naar volume is berekend in kettingeuro's, referentiejaar 2020. Willen we evenwel een idee krijgen over de schommelingen van de economische activiteit (de zgn. conjunctuurfluctuaties) en de economische groei, dan kunnen we dit door de veranderingen in het bbp aan te geven. Dat illustreert figuur 5.2. Die toont de jaarlijkse procentuele groei van het bbp (de groeivoet) van 2018 tot 2024 (cf. oranje lijn). Opnieuw gaan we best uit van het reële bbp of het bbp naar volume (in kettingeuro's, referentiejaar 2020) (cf. blauwe lijn).

Defleren

Figuur 5.2
 Het bruto binnenlands product tegen marktprijzen, 2018-2024 (brutogegevens)

Bron: Nationale rekeningen, Nationale Bank van België Online statistieken, Brussel. Geraadpleegd op 30 april 2025, van <http://stat.nbb.be>. Eigen berekeningen en figuur.

De coronacrisis deed de economische activiteit in België in 2020 dalen met 4,8 procent. Ondanks de aanhoudende COVID-19-pandemie, groeide het Belgische bbp in 2021 uitzonderlijk met 6,2 procent.

Op het krachtige herstel na de COVID-19-pandemie volgde een nieuwe periode van economische turbulentie. De forse stijging van de energieprijzen na de Russische invasie van Oekraïne (24 februari 2022) drukte de economische ervaring in de tweede jaarhelft van 2022. In 2024 vertraagde de Belgische bbp-groei tot 1,0 %, komende van 1,2 % in 2023.

Andere conjunctuurindicatoren

De vastgestelde schommelingen in de economische activiteit blijven evenwel niet beperkt tot de groeivoeten van het bbp. Andere macro-economische grootheden bepalen mee de conjunctuur. Om echter bruikbaar te zijn voor conjunctuuranalyse moeten deze grootheden aan een aantal algemene vereisten voldoen. Zij moeten een duidelijk verband vertonen met het economisch gebeuren, moeten conjunctuurgevoelig zijn en informatie erover moet snel ter beschikking zijn. De macro-economische gegevens die de nationale rekeningen verstrekken zijn geen van alle bruikbaar voor conjunctuuranalyse, daar zij gemiddeld met acht à twaalf maanden vertraging gepubliceerd worden. Denken we hierbij aan het werkloosheidspercentage, de fluctuaties in de investeringen, de in- en uitvoer, de prijzen, de particuliere en de overheidsconsumptie. Elk van deze indicatoren kan men dus beschouwen als een 'conjunctuurindicator'.

Leading indicatoren
Lagging indicatoren
Coincidente indicatoren

Bovendien volgt elke indicator een eigen cyclisch patroon dat niet altijd synchroon verloopt met andere indicatoren. Sommige indicatoren (bv. begonnen woongebouwen, invoer van goederen in volume) kunnen doorgaans vroeger omslaan dan de meeste andere. Men noemt ze daarom voorloplopers (= leading) indicatoren. Andere (bv. investeringen, niet-werkende werkzoekenden) blijven meestal achter en zijn dus vertraagde (= lagging) indicatoren. Daartussen ligt de groep van gelijklopende (= coincidente) indicatoren, waarvan de keerpunten meestal min of meer samenvallen met die van het bbp (bv. uitvoer van goederen in volume, elektriciteitsverbruik).

Op zichzelf is één enkele indicator daardoor weinig representatief voor het totale conjunctuurbeeld. Vandaar dat we meer en meer gebruikmaken van synthetische conjunctuurindicatoren waarin men verscheidene gegevens in één reeks verwerkt. We onderscheiden twee types van synthetische conjunctuurindicatoren:

- een kwalitatieve of vertrouwensindicator;
- een kwantitatieve indicator.

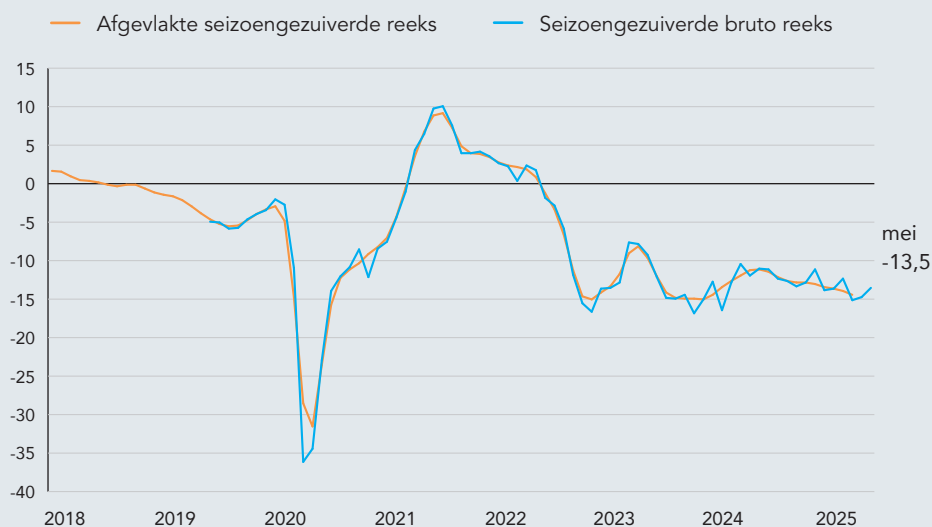
Vertrouwens- of klimaatindicator
Conjunctuurbarometer
van de NBB

De belangrijkste vertrouwens- of klimaatindicator in België is de conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België. Hierbij houdt men rekening met kwalitatieve gegevens (zgn. subjectieve indicatoren) afgeleid uit maandelijkse conjunctuurenquêtes. Hierin vraagt men bij ongeveer 6 000 bedrijfsleiders naar hun oordeel over de huidige economische situatie en de verwachte ontwikkeling voor de eerstvolgende maanden. Door per vraag het verschil te maken tussen de percentages positieve (= beter dan normaal) en negatieve (= slechter dan normaal) beoordelingen krijgt men een cijfer. Wanneer bv. 55 % de toestand als beter en 45 % de toestand als slechter dan normaal beoordeelt, staat de index op +10. Het gemiddelde van die cijfers levert de synthetische indicator op, die het algemeen psychologisch klimaat weerspiegelt waarin de bedrijfsleiders beslissingen nemen en daarmee uiteindelijk het conjunctuurverloop bepalen. Deze barometer loopt dan ook gemiddeld één tot twee maanden vóór op de werkelijke activiteitsontwikkeling in België en krijgt daardoor een voorspellend karakter.

Uit figuur 5.3 blijkt dat het werkelijke conjunctuurverloop veel grilliger is dan in figuur 5.1. Als gevolg van de coronacrisis zakte in april 2020 de conjunctuurbarometer naar -36,1 punten, het laagste peil sinds 1980. De oorlog in Oekraïne deed het vertrouwen van ondernemers in maart 2022 slechts licht dalen. Het ondernemersvertrouwen in België is in mei 2025 licht verbeterd. 'Het ondernemersvertrouwen verbeterde aanzienlijk in de handel en de bouwnijverheid, en in iets mindere mate in de dienstverlening aan bedrijven. In de verwerkende nijverheid blijft de conjunctuurbarometer op hetzelfde niveau als vorige maand', aldus NBB.

Figuur 5.3
Conjunctuurbarometer
van de Nationale Bank
van België, 2018-2025

Bron: Opinie en conjunctuurenquêtes, Nationale Bank van België Online statistieken, Brussel. Geraadpleegd op 30 mei 2025, van <http://stat.nbb.be>. Eigen figuur.

Index van het Europese consumentenvertrouwen

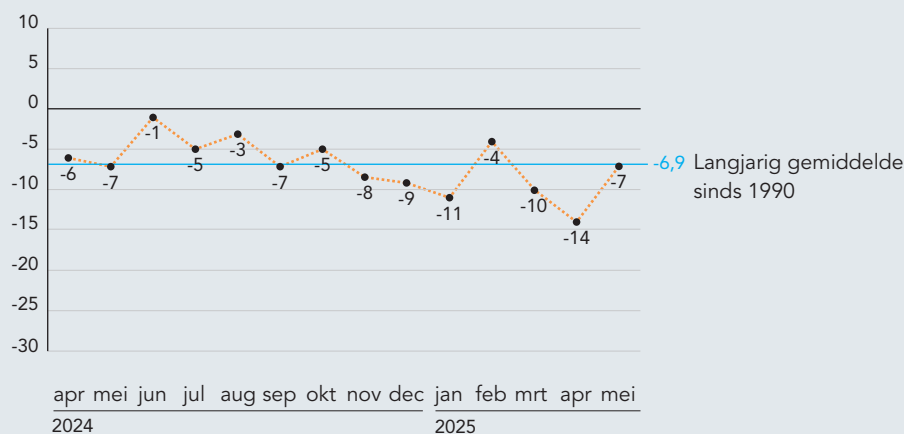
De Europese Commissie berekent maandelijks een index van het Europese consumentenvertrouwen. Deze klimaatindicator is gebaseerd op het vertrouwen van de consumenten. Voor België organiseert de NBB een telefonische enquête bij 1 500 consumenten.

De Europese Commissie gebruikt de cijfers van de NBB, maar met een andere seizoenszuivering. Daardoor kunnen beide cijfers lichtjes verschillen. Men besteedt vooral aandacht aan de cijfers van de NBB omdat deze het eerst beschikbaar zijn.

De index van het Europese consumentenvertrouwen weerspiegelt het verschil tussen het aantal optimistische en pessimistische consumenten en geeft het rekenkundig gemiddelde van de antwoorden op vier vragen. De gezinnen moeten vragen beantwoorden over de vooruitzichten voor de volgende twaalf maanden van:

- ▶ de economische situatie in België;
- ▶ de werkloosheid in België;
- ▶ de financiële situatie van de gezinnen en
- ▶ het sparen door de gezinnen.

Het Belgische consumentenvertrouwen is in mei 2025 – na een scherpe daling in maart en april – sterk gestegen, tot net onder het niveau van het langetermijngemiddelde. Vooral de positievere vooruitzichten voor de economische situatie en een afnemende vrees voor werkloosheid dragen aanzienlijk bij aan het herstel van het vertrouwen. Ook op persoonlijk vlak geven de huishoudens aan dat de vooruitzichten voor hun financiële situatie zijn verbeterd. Hun spaarintenties nemen licht toe.

Figuur 5.4

Consumentenvertrouwen
België, 2024-2025

Bron: Opinie en conjunctuurenquêtes, Nationale Bank van België Online statistieken, Brussel. Geraadpleegd op 30 mei 2025, van <http://stat.nbb.be>. Eigen figuur.

Zelf doen ► Actuele data

Z5.1.1

Kwantitatieve synthetische
conjunctuurindicator

Voorlopende indicator van de
OESO voor de industriële productie

Men kan ook een kwantitatieve synthetische conjunctuurindicator opbouwen. Hierbij houdt men rekening met de feitelijke ontwikkeling van economische variabelen (zgn. objectieve indicatoren). Een voorbeeld hiervan is de voorlopende indicator van de OESO voor de industriële productie (Composite Leading Index, afgekort CLI-index). Vooral de veranderingsgraad van deze economische barometer is belangrijk.

Toets jezelf ► Waar sta je?

T5.1.1

5.1.2 Verklaring

Welke factoren doen conjunctuurbewegingen ontstaan? Men formuleerde uiteenlopende theorieën, wat resulteerde in een verscheidenheid van verklaringen.

We delen die in twee groepen in: exogene en endogene verklaringen. Merk op dat tegenwoordig de meeste economen de conjunctuurfluctuaties zien als het resultaat van een combinatie van externe en interne factoren.

Exogene verklaringen

Hierbij schrijft men de conjunctuurbewegingen toe aan exogene factoren, d.w.z. oorzaken buiten de economische sfeer (oorlogen, revoluties, grote handelsembargo's, natuurrampen, pandemieën).

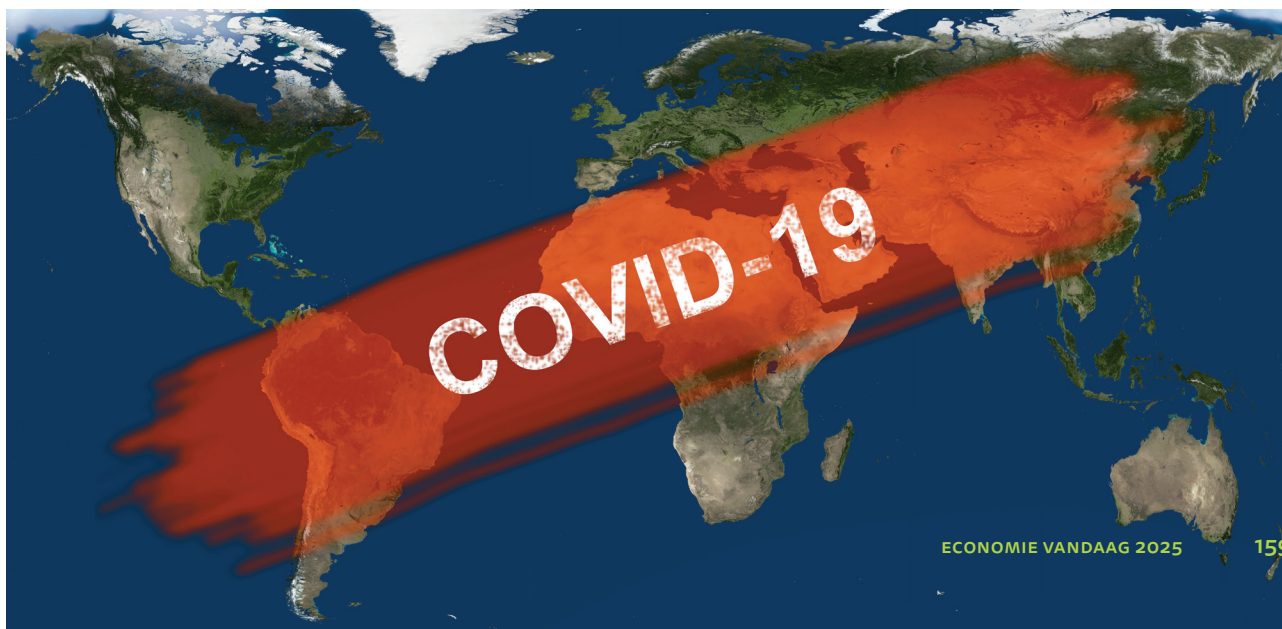
Een eerste voorbeeld zijn de olie-embargo's van de OPEC in 1973 en 1979. De hoogste conjunctuurpieken werden bereikt in november 1973 en januari 1980. De verhogingen van de petroleumprijzen in 1973 en 1979 hebben telkens geleid tot een afremming van de economische activiteit op wereldvlak. Deze olieprijschokken hadden diepe structurele oorzaken, maar ongetwijfeld werden zij in de hand gewerkt door de forse internationale conjunctuurexpansie die eraan voorafging. Vooral de sterke aangroei van de buitenlandse vraag voedde van 1967 tot 1972 de hoogconjunctuur in België. De stijgende olieprijs bracht in 2021 de inflatiezorgen weer op het voorplan. Deze waren het gevolg van de heropening van de economie en knelpunten in het aanbod. Volgens sommigen moet de stijging van de energieprijs gelieerd worden aan de omschakeling naar de koolstofvrije economie.

Een tweede voorbeeld is het gevoerde overheidsbeleid. Via een budgettair beleid¹ kan de overheid de economische activiteiten stimuleren of afremmen. Zo kan de overheid anticyclisch optreden door bv. de overheidsuitgaven te verhogen in een recessieperiode. Een verhoging van de overheidsuitgaven kan evenwel ook ongewild de algemene economische activiteit stimuleren. Zo leidde een stijgende algemene welvaart na de Tweede Wereldoorlog tot een meer dan evenredige stijging van de collectieve behoeften. Deze grotere behoefte aan allerlei overheidsdiensten had echter tot gevolg dat ook de overheidsinvesteringen voortdurend werden verhoogd. Hierdoor werd de economie ook gestimuleerd in een opgaande fase, waar in feite het omgekeerde had moeten gebeuren, om inflatie te vermijden.

---

1. Cf. Overheid, 11.4.2.

Coronavirus brengt
wereldeconomie in gevaar.

Een andere exogene verklaring vinden we terug bij de Engelse econoom A. Pigou (1877-1959). Deze wijst op de psychologische reacties zoals pessimistische en optimistische verwachtingen m.b.t. de winstmogelijkheden. Deze beïnvloeden de investeringen en bepalen zodoende het uiteindelijke conjunctuurverloop. De synthetische conjunctuur-curve van de NBB houdt daar o.a. rekening mee en verwerkt o.m. de verwachtingen van de bedrijfsleiders in deze curve.

Het gevaar van de anticipaties of verwachtingen is dat iedereen in dezelfde zin gaat anticiperen en ernaar handelen. Dit kan aanleiding geven tot een gezamenlijk overdrijven.

Innovatietheorie

J.A. Schumpeter

Ten slotte moeten we ook de innovatietheorie van de Oostenrijkse econoom J.A. Schumpeter (1883-1950) vermelden. Innovaties (= nieuwe producten en productiemethodes), het ontdekken van nieuwe grondstofreserves en energiebronnen (bv. olie-vondsten in de Noordzee), de vorming van nieuwe markten (bv. de vorming van de EU vanaf 1993), stimuleren investeringen en wakkeren de economische activiteit aan. Centraal in Schumpeters denken staat het idee van 'creatieve destructie': oude sectoren, technieken en productieprocessen moeten plaatsmaken voor nieuwe. De oude, gangbare technologie raakt in onbruik wanneer ze niet langer economisch concurrerend is. In een gezonde economische omgeving wordt ze vervangen door nieuwe activiteiten met een grotere toegevoegde waarde. Succesvolle innovaties leveren aantrekkelijke winsten op en worden snel door velen nagevolgd. Het effect van die vernieuwing is des te groter als verschillende veranderingen tegelijkertijd spelen. De shock van de COVID-19-crisis zet een versnelling op de digitalisering en dat haakt dan weer in op twee andere grote trends van deze tijd: de vergroening en de deglobalisering. Zo stelt de industrie zich volop in op strengere milieunormen waarbij technologie een cruciale rol speelt. Net als bij de deglobalisering. Toenemende handelsproblemen dwingen tot voorzichtigheid en de pandemie legde de kwetsbaarheid van internationale bevoorradingsketens bloot.

Creatieve destructie

Endogene verklaringen

Multiplicator-acceleratorverklaring

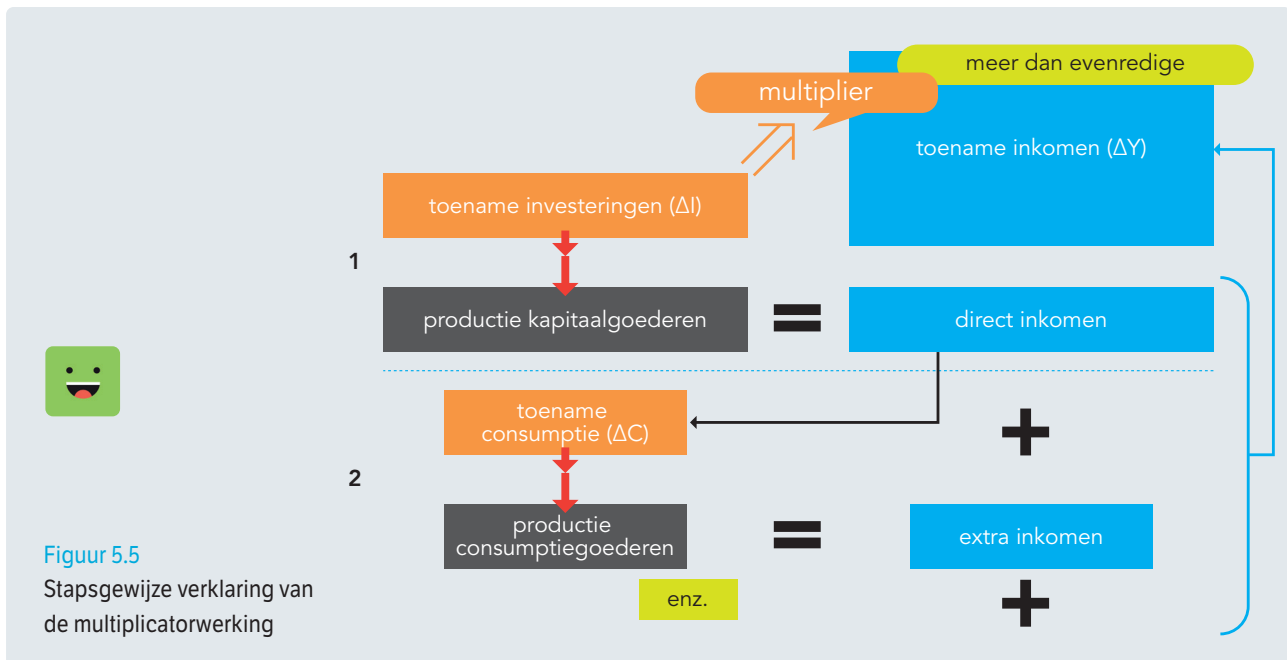
We beperken ons tot de multiplicator-acceleratorverklaring.

De begrippen multiplicator en accelerator bespreken we uitvoerig in hoofdstuk 6 (cf. 6.1.4 en 6.1.5). We verduidelijken nu de begrippen multiplicator en accelerator aan de hand van een concreet voorbeeld.

Voorbeeld

Stel dat op een gegeven moment bedrijven verwachten dat zij meer winst kunnen maken door bv. een grotere vraag uit het buitenland. De bedrijven investeren om hun productiecapaciteit uit te breiden. Dit kan concreet betekenen dat zij bij andere bedrijven meer kapitaalgoederen kopen. De productie van die kapitaalgoederen levert een direct (nationaal) inkomen op voor diegene die meewerken aan de productie van die kapitaalgoederen. Dit is niet alleen looninkomen, doordat er extra werknemers nodig zijn, maar ook winst-, huur- en rente-inkomen. Per definitie is de waarde van die geproduceerde kapitaalgoederen gelijk aan de som van de vergoedingen betaald aan de productiefactoren (ex post). (cf. figuur 5.5, periode 1).

In een volgende periode zullen de gezinnen – naast sparen en belastingen betalen – een groot deel van dit direct (nationaal) inkomen consumeren. Gezinnen kopen bv. extra vakanties, bankstellen en bioscooptickets. Dit betekent een verdere stijging van de effectieve vraag². Het gevolg is dat ook de werkgelegenheid toeneemt in bedrijven die consumptiegoederen produceren. Zo ontstaat er extra werk en extra inkomen bij reisbureaus, bij de zetelfabrikanten en in de bioscoopzalen. Ook daar geven de werknemers het extra verdiende inkomen voor een deel weer uit, enzovoort (cf. figuur 5.5, periode 2).

Figuur 5.5
Stapsgewijze verklaring van de multiplierwerking

Bron: Eigen figuur.

We zien dus dat extra investeringen leiden tot een proces van inkomensstijging, waarbij men steeds meer consumeert, maar in elke periode een beetje minder extra dan in de vorige. Het uiteindelijke effect is een aantal keren groter dan de oorspronkelijke investering. Vandaar de naam investeringsvermenigvuldiger of -multiplier. De investeringsmultiplier definieert men daarbij als de toename van het nationaal inkomen gedeeld door de toename van de investeringen ($= \Delta Y / \Delta I$).

Investeringsmultiplier

2. Bij de effectieve vraag gaat het om de bestedingsplannen van de verschillende sectoren: de consumptie van de gezinnen, de investeringen van de bedrijven, de bestedingen van de overheid en de exportvraag van het buitenland.

Een stijging van de afzetmogelijkheden zet de bedrijven ertoe aan meer te investeren (= geïnduceerde investeringen), tenminste indien er geen ongebruikte kapitaalgoederen (bv. machines, voorraden grondstoffen) beschikbaar zijn. Slechts bij een volledige bezetting van de beschikbare kapitaalgoederenvoorraad leidt een uitbreiding van de productie tot stijging van de productie van netto-investeringsgoederen. Een vertraging in het stijgingsritme van de productie leidt zeer snel tot een vermindering van de productie van netto-investeringsgoederen. Deze reactie duiden we aan met de term accelerator (= versneller).

Accelerator

De accelerator drukt de mate uit waarin de (geïnduceerde) investeringen toenemen ten gevolge van een toename van het nationaal inkomen.

Anderzijds brengt een toename van de investeringen de multiplier op gang, wat tot een toename van het nationaal inkomen leidt. Er ontstaat dus een wisselwerking tussen multiplier en accelerator³. Uiteraard werkt het geschetste systeem ook in neerwaartse richting. Ook in dat geval versterkt de accelerator de werking van de multiplier.

De wisselwerking tussen het multiplierproces en het zogenaamde accelerator-mechanisme speelt een belangrijke rol bij de verklaring van de conjunctuurcyclus. De multiplier-acceleratorverklaring maakt dit duidelijk.

Multiplier-acceleratorverklaring

We bevinden ons aanvankelijk in een dieptepunt (= slump) en veronderstellen dat de effectieve vraag stijgt ten gevolge van bv. het uitvinden van nieuwe technologieën in één of meer belangrijke sectoren. Volgens het multiplicatoreffect stijgt het nationaal inkomen met een veelvoud van de extra-investeringen. Ten gevolge van een stijging van de consumptievraag worden ook andere sectoren bij de expansie betrokken en investeren deze op hun beurt. Via het acceleratoreffect stijgen de investeringen zelfs meer dan evenredig. Een toenemend optimisme kan dat proces van stijgende consumptie en investeringen nog versterken. Er ontstaat dus een wisselwerking van multiplier en accelerator en dat voert de economie naar een volledige bezetting.

Multiplicatoreffect

Acceleratoreffect

Na verloop van tijd echter komen er knelpunten (= bottlenecks):

- ▶ een tekort aan arbeid in het algemeen of aan arbeid met een bepaalde scholingsgraad, waardoor de lonen stijgen;
- ▶ een tekort aan productiecapaciteit in bepaalde sectoren waardoor de prijzen stijgen (= bestedingsinflatie), wat de vraagstijging afremt;
- ▶ een stijging van de rente omdat de vraag naar kapitaal dermate toeneemt.

Gezien de gestegen kosten voor de ondernemingen (o.a. lonen, grondstoffprijzen, rente), worden nieuwe investeringen minder of niet winstgevend. Ondernemingen zijn dan ook minder geneigd te investeren. Hierdoor stijgt de vraag minder snel of daalt ze. Deze daling veroorzaakt een negatieve multiplier die nog versterkt wordt door een negatieve accelerator. Er ontstaat een negatieve kettingreactie die de economie in een recessie loodst. Uiteindelijk mondt dit op zijn beurt uit in een herneming. De daling van de investeringsvraag is immers beperkt. Bij een dalende productie stellen de ondernemers de vervangingsinvesteringen uit en vullen ze hun voorraden niet aan. Nieuwe investeringen worden noodzakelijk als de beschikbare kapitaalgoederenvoorraad niet meer volstaat om aan de gestegen vraag te voldoen. Een andere reden voor de herneming is dat ten gevolge van de groeivertraging bepaalde kosten (reële lonen, rente, grondstoffprijzen) dalen, zodat de investeringen weer winstgevend worden en de investeringsvraag toeneemt.

Op basis van deze multiplier-acceleratorverklaring is het zonder meer duidelijk dat de economische groei perioden van versnelling moet kennen (als multiplier en accelerator zeer sterk op elkaar inwerken) en perioden van vertraging of teruggang (als de accelerator 'uitvalt'). Sommige economen menen dat deze cyclische beweging zich ook voortdurend herhaalt wat de duur betreft.

Sinds de Tweede Wereldoorlog groeide evenwel het vermoeden dat perioden van laagconjunctuur in de regel slechts van korte duur zijn en wij een bijna permanente hoogconjunctuur kunnen bereiken. De groeivertraging die de westerse economieën sinds

3. Cf. Nationaal inkomen en werkgelegenheid, figuur 6.3.

Kondratieffcyclus

het midden van de jaren zeventig kenmerkte, heeft echter opnieuw de aandacht gericht op de zgn. Kondratieffcyclus. Het gaat om een golfbeweging met een lengte van 40 à 60 jaar, in een opgaande en neergaande fase van elk 20 à 30 jaar. De meeste auteurs zijn het merkwaardig genoeg eens over de dateringen, die toch reeds starten met het begin van de Industriële Revolutie in de laatste decennia van de 18de eeuw. Over de mogelijke oorzaken van de omslagpunten geven auteurs uiteenlopende verklaringen.

Algemeen aanvaardt men dat drie belangrijke drijvende krachten een gunstige kentering veroorzaken.

- ▶ Innovaties in producten en productiemethodes.
Daarbij kan men denken aan de stoommachine in de eerste industriële revolutie, de elektromotor en ontploffingsmotor in de tweede en computers, plastics en robots in de derde.
- ▶ Nieuwe ideeën over het economische beleid.
Zo groeide het keynesianisme uit de Grote Depressie van de jaren dertig en droeg dit in aanzienlijke mate bij tot de forse economische expansie van de jaren vijftig en zestig.
- ▶ Het opbloeien van afzetmarkten.
In de jaren vijftig en zestig gingen vooral impulsen uit van marktintegratie: de oprichting van de EEG in 1958 en de afbraak van het vooroorlogse protectionisme.

De neerwaartse Kondratieff vindt haar oorsprong in de afbraak van productiecapaciteit (na 20 à 25 jaren sterke groei treden op de markten saturatieverschijnselen op) en in het verval van beleidsvormen en afzetmarkten.

Kunnen we aan de hand van een model van Kondratieff een voorspelling doen over de langetermijnontwikkelingen van de huidige crisis? Economische historici zitten gewrongen om de laatste periode in het geheel te passen: was het de herfst van de vorige of staan we aan het begin van de lente van de nieuwe golf? Het is niet omdat bijvoorbeeld de invloed van de informatie- en communicatietechnologie (ICT) op de economie erg groot is, dat je kunt stellen dat een nieuwe opgaande lange innovatiegolf is begonnen.

Robots verplaatsen zich al van fabrieken naar huizen, winkels, ziekenhuizen en oorlogsgebieden.

